

Od lámání vápence po rekreaci

Historický vývoj severozápadní části údolí Hostěnického potoka

Nacházíte se v údolí Hostěnického potoka na hranicích jižní části CHKO Moravský kras, v těsné blízkosti hranice přírodní rezervace Údolí Říčky.

Hostěnický potok vytvořil poloslepé údolí o délce asi 1,6 km, které je ukončeno Hostěnickým propadáním. Údolí vzniklo v devonských (stáří asi 416–359 mil. let) zkrasovatělých vápencových sedimentech a ve spodnokarbonských (stáří asi 359 až 323 mil. let) nekrasových formacích. Hloubka údolí je asi 30 m a je vyplněno převážně jílovitými, v horní části i písčitými sedimenty. K sedimentaci docházelo pravděpodobně v období neogénu, kdy bylo údolí jezerem s periodickým přetokem do údolí Říčky přes Kamenný žlíbek (před přibližně 2,5 – 25 mil. let), před vznikem Hostěnického propadání. Celé údolí bylo v minulosti periodicky zaplavováno (dokumentovány jsou např. povodně v letech 1879, 1883 a 1890).

Archeologické výzkumy potvrdily existenci velké šestikanálové vápenické pece přímo u propadání č. 1, která tu mohla být v provozu ve 13.-14. stol. Další rozsáhlé aktivity tu lze spojit s výrobou šterku, pálením vápna a lámáním kamene (lom se skálou Gavaňa) pro pozořické Lichtensteiny v 17.-19. stol. V povodňovém ponoru č. 2 (Vilémovo údolíčko) byla ve speleologické sondě jeskyně Řičánkova skála zachycena keramika a kosterní zvěřecí ostatky, které dokazují, že jeden z ponorných jícnu potoka mohl sloužit již od středověku např. jako „rasovna“.

Historicky byl konec údolí využíván hlavně jako pastvina (odtud jeho historický název Pastviska) pro hospodářská zvířata, především pro kozy a prasata. Lokalita byla od roku 1587 (Urbář panství Pozořice) součástí rozsáhlých pastvin, které sahaly až ke kapli sv. Anny a na kterých probíhal chov dobytka až do r. 1896.

Na fotografii (obr. 1) je zachyceno údolí na konci 19. století.

Obr. 1: Údolí na konci 19. století (archív prof. K. Absolona, nedatováno)

Pak byly pastviny částečně zalesněny a chov dobytka omezen. Vápno bylo pravděpodobně zpočátku využíváno k budování hradebního systému Brna a možná i dvou blízkých hradů – Vildenberka a Račic. Dodnes jsou patrné stopy po intenzivním novověkém dobývání vápence, zejména na severním svahu údolí, kde leží pozůstatky další vrcholně středověké rozměrné pece (Držice/U Vápenek). Podle historických pramenů bylo v údolí ještě v r. 1896 v činnosti 22 malých vápenek.

Zdroj: Novotný, J.: Moravský zemský archiv v Brně, G 371, kart. 9, inv. 420, Urbář panství Pozořice z r. 1587.

Na obr. 2 je vyfotografována lokalita dnešní chatové oblasti (pravděpodobně přelom 19. a 20. století)

Obr. 2: Lidová vápenice v dnešní chatové oblasti (archív prof. K. Absolona, nedatováno)

Situace údolí v polovině 19. století je uvedena na obr. 3.

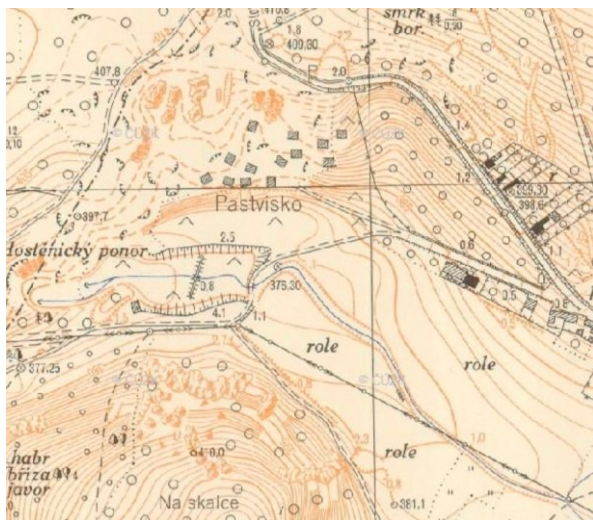

©ČÚZK, bez měřítka, zdroj: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>

Obr. 3: Situace údolí – výřez z tzv. mapy císařských povinných otisků map stabilního katastru (1824–1843)

Těžba vápence byla v údolí definitivně ukončena na přelomu 60. a 70. let 20. století, kdy byl uzavřen poslední lom v jihovýchodním svahu údolí. V té době už převažovalo rekreační využití údolí. V 50. letech 20. století byla na severním svahu údolí zahájena výstavba rekreačních objektů, kterých je v současné době 38.

Historická mapa údolí z r. 1959 je na obr. 4.

©ČÚZK, bez měřítka, zdroj: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>

Obr. 4: Situace údolí v r. 1959

V r. 1970 bylo provedeno napřímení a vydláždění koryta Hostěnického potoka se všemi negativními jevy, které to ekosystému přineslo. Původní meandry byly zahrnuty a stromy vykáceny. Srovnání původního a současného toku je patrné z map na obr. 4 a 5.

V 90. letech 20. století byla v údolí vybudována mechanicko – biologická čistírna odpadních vod a multifunkční hřiště, které bylo postupně rozšířeno včetně vybudování zázemí.

©ČÚZK, bez měřítka, zdroj: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>

Obr. 5: Současná situace údolí

Fauna – ptáci a hmyz

Přes řadu negativních zásahů do přírody v posledních desítkách let lze v okolí Hostěnic, a to často i v samotném intravilánu obce spatřit řadu zajímavých druhů.

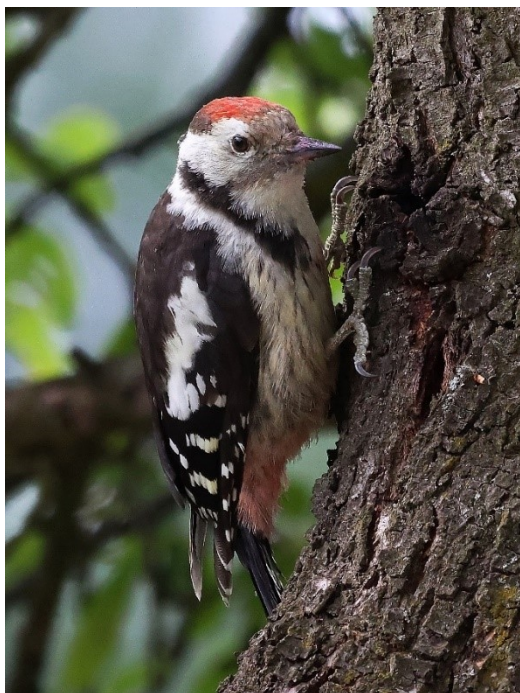
K našim největším ptákům patří **čáp černý** (*Ciconia nigra*), který hnízdí v přírodním parku Říčky a občas zalétne až nad Hostěnice. Nad trasou NS lze často spatřit i **krkavce velkého** (*Corvus corax*) s výrazným pronikavým hlasem. Mezi typické ptáky nejen okolních lesů, ale i hostěnických zahrad patří **strakapoud velký** (*Dendrocopos major*) a o hodně vzácnější **strakapoud prostřední** (*Dendrocopos medius*). Od roku 2019 organizuje Česká společnost ornitologická sčítání ptáků na krmítku pod názvem Ptačí hodinka. Poslední roky se jí v Hostěnicích účastní již 11 pozorovatelů a za prvních 5 ročníků zde bylo při ní zaznamenáno 23 různých druhů ptáků. Nejpočetněji zastoupenými byli **sýkora koňadra** (*Parus major*), **vrabec polní** (*Passer montanus*) a poměrně překvapivě i pestrobarevný **stehlík obecný** (*Carduelis carduelis*). V zimních měsících se po okolí Hostěnic kromě toho potuluje i početné hejno **drozdů kvíčal** (*Turdus pilaris*).

Obr. 6: krkavec velký

Obr. 7: strakapoud velký

Obr. 8 strakapoud prostřední

Obr. 9: stehlík obecný

Obr. 10: drozd kvičala

V posledních letech lze stále častěji nalézt koncem léta i přímo v Hostěnicích kriticky ohroženou **kudlanku nábožnou** (*Mantis religiosa*). Třeba na osluněných keřích chráněných ze severu domy a občas i na jižních fasádách těchto domů. Vzácně lze začátkem léta najít na dubech i našeho největšího brouka, chráněného **roháče obecného** (*Lucanus cervus*). Nejspíše si ho všimneme za soumraku, kdy během pomalého letu typicky hluboce bzučí. Z celé řady motýlů patří k nejnápadnějším chráněný **otakárek ovocný** (*Ipheclides podalirius*). Živnou

rostlinou jeho housenek jsou i slivoně, takže můžeme dospělé motýly spatřit i na zahradních květinách nebo keřích.

Obr. 11: kudlanka nábožná

Obr. 12: roháč obecný

Obr. 13: otakárek ovocný

Autoři textu: R. Kloza, P. Kos, A. Moravec

Autoři fotografií: K. Absolon, A. Moravec, M. Trochtová